

ставлення до виконання процесуальних функцій слідчими, прокурорами і судом є важливим чинником дотримання зазначеного принципу.

Можемо констатувати, що принцип розумних строків у контексті тлумачення та застосування оціночних понять повинен реалізовуватися у такій послідовності. Насамперед здійснюється оцінка процесуальної дії чи рішення. Наприклад, відповідно до ст. 487 КПК, орган, що здійснює провадження за участю неповнолітнього, визначає обсяг дослідження обставин, пов'язаних із навчанням у школі чи іншому навчальному закладі. Зважаючи на таку оцінку, далі перевіряється строк та його відповідність критеріям розумності.

Отже, можна говорити про подвійну природу зазначеного принципу: з одного боку, він забезпечує належне тлумачення й застосування оціночних понять, а з іншого – будучи сам собою оціночним, потребує перевірки правильності його застосування з урахуванням конкретних обставин справи.

1. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія. Харків : Право, 2010. ISBN 978-966-458-191-9.

2. Кучинська О. П. Розумні строки кримінального провадження – одна із гарантій справедливого судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. Вип. 2. С. 44–49.

3. Комарницька О. Б. Щодо недотримання розумних строків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. Вип. 4. С. 85–95.

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Діана РУКІНА

здобувач вищої освіти
Інституту післядипломної освіти
та заочного навчання

(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ (ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ)

У сучасних умовах розвитку суспільства однією з найгостріших соціальних проблем, що має комплексний характер і негативно впливає на всі сфери життя людини, є вчинення домашнього насильства. Воно порушує

основоположні права та свободи громадян, руйнує сімейні стосунки, створюючи загрози для фізичного, психологічного та соціального благополуччя жертв такого явища. Особлива небезпека цієї категорії правопорушень полягає у їх латентності, рецидивності та психологічній залежності жертв від кривдників.

Як слушно зауважує Д. М. Тичина, незважаючи на очевидність наявних факторів ризику, в Україні досі бракує дієвої системи моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, зокрема у сім'ях, що характеризуються підвищеними віктимологічними загрозами. Ілюстрацією цього є статистика кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством: якщо у 2014 році їх кількість становила 918 випадків, то в наступні роки цей показник неухильно зростав, особливо різко у 2019 році (+61,0 %) та у 2021 році (+71,6 %). Уже у 2023 році кількість таких правопорушень сягнула 3 610 (+51,6 %), що майже вчетверо перевищує дані 2014 року [1, с. 26].

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, у 2019 році було зареєстровано 1 068 фактів домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), у 2020 році ця цифра зросла більш ніж удвічі й досягла 2 213, а у 2021 році – 2 432 (+9,9 %). Хоча у 2022 році кількість зазначених діянь істотно скоротилася до 1 498 (–38,4 %), уже у 2023 році відбулося нове різке зростання на 70,7 % (2 633 випадки) [1, с. 26].

Такі коливання статистики зумовлені низкою негативних чинників, серед яких – збройна агресія російської федерації проти України, наслідки пандемії COVID-19 та карантинних обмежень. Усі ці обставини суттєво дестабілізували сімейні стосунки, загострили соціальну вразливість жінок і дітей, що призвело до зростання тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень на побутовому ґрунті (+58,4 %). Ситуацію ускладнює й відсутність єдиної державної концепції захисту сім'ї, яка б забезпечила належну координацію діяльності уповноважених органів у сфері попередження, виявлення та припинення сімейно-побутових правопорушень [1, с. 26].

Окрім того, не треба забувати про соціальні та економічні чинники, які відіграють на нашу думку ключову роль у формуванні передумов домашнього насильства. Це пов'язано із нестабільністю у сфері зайнятості, безробіттям, низьким рівнем доходів і бідністю, що створює атмосферу хронічного стресу в сім'ї, підвищуючи ризик конфліктів та агресивної поведінки. Водночас соціальна ізоляція, відсутність належної підтримки з боку держави чи громадських організацій, толерантне ставлення суспільства до насильства й патріархальні стереотипи сприяють замовчуванню проблеми та ускладнюють захист постраждалих. Сукупність цих факторів формує підґрунтя для виникнення та відтворення циклу насильницької поведінки в сімейному середовищі.

На думку А. П. Закалюка, запобігання злочинності як форма суспільної

діяльності входить до числа ключових напрямів соціального контролю та соціальної профілактики [2, с. 323]. Водночас інші кримінологи, зокрема О. М. Джу́жа та О. Г. Кулик, розглядають його як специфічний різновид соціального управління, головним завданням якого є забезпечення охорони суспільно значущих цінностей. Така діяльність виражається у розробленні й реалізації спеціальних заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що породжують злочинність, а також на здійснення превентивного впливу на осіб, схильних до протиправних дій [3, с. 140].

У кримінологічній науці загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням трактується як сукупність довгострокових соціально-економічних, культурних та виховних дій, що мають на меті розвиток і вдосконалення суспільних відносин, а також усунення чи нейтралізацію чинників, які зумовлюють злочинність [4, с. 143]. При цьому М. Г. Колодзяжний слушно наголошує, що загальносоціальне запобігання становить базовий напрям профілактичної діяльності, спрямований на вдосконалення суспільних відносин у різних сферах – соціально-економічній, політичній, правовій, ідеологічній, морально-психологічній та інших [5, с. 163].

Спираючись на наведені наукові підходи, В. В. Василевич дійшов висновку, що загальносоціальне запобігання злочинам є результатом ефективної соціальної політики. При цьому його метою є не стільки пряме попередження злочинів, скільки вирішення ширших економічних і соціальних завдань держави [6, с. 20]. Вбачається, що важливою ознакою загальносоціального запобігання є те, що реалізовані заходи мають антикриміногенний ефект разом із виконанням своїх базових завдань: вони зменшують вплив факторів, що сприяють злочинності, створюють умови для позитивного розвитку особистості та суспільства в цілому [3, с. 143].

Як зауважує В. В. Голіна, специфіка соціально-економічних і культурно-виховних складових полягає в тому, що їхнє планування та впровадження орієнтовані не стільки на боротьбу зі злочинністю (хоча і мають до неї безпосереднє відношення), скільки на підвищення рівня матеріального забезпечення населення, розвиток культури та формування правової свідомості [7, с. 20–21].

Водночас низка дослідників підкреслює, що загальносоціальні заходи за своїм характером мають кілька визначальних рис: по-перше, вони реалізуються виключно державними та громадськими інституціями, а по-друге – потребують спеціальної, а подекуди й професійної підготовки для їх ефективного здійснення [8, с. 47].

Визнання того, що запобігання домашньому насильству має соціальну зумовленість, означає усвідомлення реальних можливостей впливу на цю проблему шляхом зміни умов суспільного життя, забезпечення сталого соціального розвитку та формування у людини морально-етичних цінностей. Важливим чинником у цьому контексті є мікросоціальне оточення, зокрема

родина, найближче середовище спілкування та виховання, адже саме воно здатне здійснювати безпосередній виховний вплив і формувати моделі ненасильницької поведінки.

Спираючись на усталені кримінологічні підходи до розуміння загальносоціальних заходів запобігання злочинності, у сфері протидії домашньому насильству їх доцільно розглядати як сукупність правових, організаційних, технічних, фінансових та інших дій, спрямованих на усунення або нейтралізацію чинників, що породжують протиправну поведінку кривдника. Сутність таких заходів полягає в тому, що вони мають комплексний характер, реалізуються уповноваженими суб'єктами та покликані не лише реагувати на вже вчинені факти насильства, а й створювати умови для зниження впливу криміногенних факторів [9].

З огляду на це запобігання домашньому насильству потребує комплексного підходу, в основі якого лежить система загальносоціальних заходів. Їхня сутність полягає у створенні таких соціальних умов, що мінімізують ризик виникнення насильницької поведінки та формують у суспільстві нетерпимість до будь-яких проявів агресії в сім'ї.

Одним із ключових напрямів є просвітницька діяльність. Вона охоплює виховання культури ненасильницької комунікації ще зі школи, проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності населення щодо прав людини та механізмів захисту від насильства. Чим вищий рівень правової культури у суспільстві, тим менше можливостей для замовчування випадків насильства і толерування кривдників.

Важливе значення має розвиток соціальної інфраструктури допомоги постраждалим. Йдеться про доступність кризових центрів, притулків, гарячих ліній та мобільних бригад, які здатні оперативно реагувати на повідомлення про насильство та надавати необхідну підтримку. Такі інституції виконують не лише захисну, а й профілактичну функцію, адже їхня діяльність підвищує довіру громадян до державних і громадських механізмів захисту.

Окремим напрямом є участь медіа та соціальних мереж у формуванні громадської думки. Публікації, соціальна реклама, тематичні проекти сприяють подоланню стереотипів, демонструють реальні масштаби проблеми та підкреслюють неприйнятність будь-яких форм домашнього насильства.

Отже, домашнє насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, що загрожує фізичному, психологічному та соціальному благополуччю громадян. Ефективне запобігання цьому явищу можливе лише за комплексного підходу, що включає загальносоціальні заходи: правове регулювання, просвітницьку діяльність, розвиток соціальної інфраструктури підтримки постраждалих та активну роль медіа у формуванні нетерпимості до насильства. Такі заходи спрямовані на усунення причин і умов, які породжують агресивну поведінку, створюють безпечне середовище та сприяють формуванню в суспільстві культури ненасильницьких стосунків.

1. Тичина Д. М. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади запобігання домашньому насильству в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2024. 632 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
3. Джужа О. М., Михайленко П. П., Кулик О. Г. Курс кримінології: Загальна частина : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 326 с.
4. Кузнецов М. Г. Насильство в сім'ї як кримінологічний феномен : науковий зб. спец. випуск, присвячений Міжнар. наук. конф. «Актуальні проблеми вітчизняного права» в рамках VIII наукових читань, присвячених пам'яті В. М. Корецького, (м. Дніпро 17–18 трав. 2019 р.). 2019. Ч. 1. С. 122–126.
5. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Кроссруд, 2010. 288 с.
6. Джужа О. М., Василевич В. В. Профілактика злочинів : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
7. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
8. Голіна В. В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право, 2006. № 3 (46). С. 206–214.
9. Березняк В., Рукіна Д. Окремі питання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри* : матеріали II Всеукр. наукової конф. 2025. С. 29.

Ірина БЕСЕДІНА

старший викладач кафедри права
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Сучасне кримінальне судочинство України стикається з постійними викликами – від необхідності забезпечення оперативності досудового розслідування до дотримання високих стандартів захисту прав людини. У цьому контексті інститут дізнання відіграє особливу роль як інструмент швидкого та ефективного реагування на кримінальні проступки. Він поєднує спрощену процедуру з дотриманням базових процесуальних гарантій, що робить його предметом глибокого теоретичного осмислення.

З огляду на актуальність теми, важливо розглянути дізнання не лише як практичний інструмент, а як самостійний правовий інститут із чітко визначеними функціями, принципами та місцем у системі кримінального